

Vides risinājumu institūta audzētie pavasara augi

Parastais rasaskrēsliņš (raspodiņš) – *Alchemilla vulgaris* L.

Vispārējs auga apraksts: Rasaskrēsliņš ir daudzgadīgs, vidēja augstuma (10-70 cm) rožu dzimtas lakstaugs. Tā stublājs ir stāvs vai pacils. Tas var zarot, būt kails vai ar matiņiem. Auga lapas izkārtotas rozetē. Tās ir staraini daivainas un retos gadījumos šķeltas. To garums un platums ir no 3 līdz 10 cm. Lapas ir ieapaļas un vienkārtzobainu vai zāgzobainu malu. Piezemes lapas ar garu kātu, bet tās, kas uz stublāja, ir īsā kātā vai sēdošas. Arī pielapes ir ieapaļas un ar zobainu malu. Auga ziedi atrodas stublāja vai zaru galā. Tie ir zaļgandzeltenā krāsā un čemurveidīgās, blīvās skarās. Ziedi ir sīki, garumā līdz 0,3 cm. Apziedni veido kauss un saaudzis ārkauss. Ziedam vainaglapu nav. Daudzo sīksugu noteikšanā liela nozīme ir lapas plātnes dalījuma pakāpei un piltuvveidīgās ziedgultnes apmatojumam. Auglis - riekstiņš. Augs zied no maija līdz septembrim. Latvijā rasaskrēsliņš ir izplatīts visā teritorijā. Tā ir viena no dabisko pļavu raksturīgajām sugām.¹

Pielietojums: Ievāc auga augšējo daļu ziedēšanas laikā. 2017. gadā Vides risinājumu institūta etnobotānikas ekspedīcijās pētnieki noskaidrojuši, ka raspodiņu Latvijā lieto ļoti daudzveidīgi - tējās, pret nieru un urīnceļu vainām, sieviešu vainām, saaukstēšanās gadījumos un organisma attīrīšanai.² To lieto arī ārējai ārstēšanai pret sasitumiem. Ir pierādīta raspodiņa iedarbība pret vīrusiem un baktērijām. Veterinārajā medicīnā rasaspodiņa tinktūru lieto caurejas, kā arī dzemdes iekaisumu gadījumā. Tāpat raspodiņu plaši pielieto kosmētikā.

Vides risinājumu institūts pēta dažādās Latvijas vietās ievāktus raspodiņus, to attīstību un potenciālu audzēšanai bioloģiskajā lauksaimniecībā. Institūta laboratorijā pētnieki analizē raspodiņu ķīmisko sastāvu.

Alpu rasaskrēsliņš (raspodiņš) – *Alchemilla alpina*

Vispārējs auga apraksts: Alpu jeb alpīnais rasaskrēsliņš līdzīgi kā parastais rasaskrēsliņš ir vidēja augstuma (15-20 cm) rožu dzimtas lakstaugs. Tā lapojuma augstums ir no 10 - 15 cm. Auga ziedi ir zaļgandzelteni. Zied no jūnija līdz jūlijam. Tā izplešanās raksturs ir pundurveida. Aug vidēji mitrā augsnē. Labprāt uzturas saulē un pusēnā.³

Pielietojums: Līdzīgi kā parasto rasaskrēsliņu arī alpīno izmanto tējās, saaukstēšanās gadījumos un organisma attīrīšanai. Var lietot dažādās diētās, liķieros un citos dzērienos. Pielietojams arī kosmētikas un farmācijas produktu ražošanā.

Vides risinājumu institūts pēta alpīnā raspodiņa piemērošanās iespējas augšanai Latvijas klimatiskajos apstākļos. Pētnieki vēlas noskaidrot, cik daudz un kādas aktīvās vielas alpīnais raspodiņš uzkrāj, augot komerciālos bioloģiskās lauksaimniecības laukos.

Efeju sētložņa - *Glechoma hederacea* L.

Vispārējs auga apraksts: Efeju sētložņa ir daudzgadīgs, neliels (20-50 cm) lūpziežu dzimtas augs. Tā stublājs ir ložņājošs, mezglos sakņojas, kails vai apmatots. Auga lapas ir novietotas pretēji. Tās ir ieapaļas, garumā un platumā no 1-5 cm. Lapu pamats ir nierveidīgs, mala strupi rantaina. Lapām ir kāts lapas plātnes garumā. Ziedi pušķojas pa 3-6 ziedlapām žāklēs. Zieda kauss ir apmatots, stobrveida, tā zobiņi ir smaili. Zieda vainags ir violeti zils, apakšlūpa plata, šķelts divās ieapaļās daivās. Uz zieda apakšlūpas atrodas tumšāku punktu un svītru zīmējums. Efeju sētložņas auglis ir brūns, grumbuļains riekstiņš. Augs zied no maija līdz jūlija vidum. Augs sastopams dažādos mežos, krūmājos, ceļmalās un nezālienēs.¹

Pielietojums: Efeju sētložņa pielietojama alus, liķieru, tēju, mājamatniecības izstrādājumu pagatavošanai. Auga lapas un stublāju izmanto ārstniecībā. Tie palīdz mazināt sāpes, veicina apetīti un zarnu trakta darbību, mazina drudzi, kā arī ārstē plaušu un elpceļu saslimšanas gadījumos. Efeju sētložņa izmantojama kā maigi stimulējošs, tonizējošs, atsāpinošs līdzeklis, kā arī diurētiķis.

Vides risinājumu institūts pēta dažādus Latvijā ievāktus efeju sētložņas genotipus un to piemērotību audzēšanai bioloģiskajā lauksaimniecībā.

Gaiļbiksīte - *Primula veris* L.

Vispārējs auga apraksts: Gaiļbiksīte ir daudzgadīgs, neliela auguma (10-30 cm) primulu dzimtas lakstaugs. Auga lapas novietotas rozetē un ir otrādi olveidīgas un iegarenas (garums: 4-20 cm, platums: 2-6 cm). Tās ir raukti krokainas, ar strupu galu, bet to mala ir zobaina vai sīki viļņaina. Lapas plātne pakāpeniski pāriet īsā, spārnainā kātā. Augam ir stāvs stublājs, kas var būt gan kails, gan gandrīz tūbains. Stublāja galā atrodas čemurveida ziedkopa ar vienpusēji nokareniem ziediem. Uz vienas lapu rozetes parasti atrodas vairāki ziedneši. Ziedu kauss un vainags ir stobrveidīgi. Kauss ir blāvā, dzeltenzaļā krāsā, bet vainags - dzeltens. Zieda apmales daivas ir ar jomu. Paši ziedi ir lieli - diametrā no 0,8 līdz 1,5 cm. Vīkals ir ļoti īss un apmatots. Pēc noziedēšanas nokarenais ziedkāts iztaisnojas, bet augļu gatavības laikā tas ir stāvs. Auglis ir olveidīga pogaļa, kas īsāka nekā zieda kauss. Zied no aprīļa beigām līdz maija beigām. Gaiļbiksīte ir viena no dabisko pļavu indikatoraugiem.¹

Pielietojums: Gaiļbiksītei var izmantot ziedus, lapas un saknes. To var lietot saaukstēšanās gadījumā, kā arī kā miega un nervus nomierinošu līdzekli. Gaiļbiksīte palīdz uzlabot imunitāti, tā palīdz pret migrēnām. Gaiļbiksīti arī izmanto kosmētikas ražošanā. Jaunās lapas un ziedus lieto salātos un kā piedevu vīniem. Vides risinājumu institūta etnobotānikas ekspedīciju rezultāti liecina, ka Latvijā gaiļbiksīti lieto samērā plaši - ikdienā kā tēju, pret saaukstēšanos vai vienkārši kā skaistumaugu dārzos. Nereti gaiļbiksītes liek kā kompreses uz iekaisumiem.

Vides risinājumu institūta pētnieki ir ievākuši dažādas Latvijas gaiļbiksīšu populācijas un pēta to augšanas un ķīmiskās atšķirības. Pēc tam gaiļbiksītei plānots attīstīt piemērotu metodi audzēšanai bioloģiskajā lauksaimniecībā.

Smaržīgā madara - *Galium odoratum (L.) Scop.*

Vispārējs auga apraksts: Smaržīgā madara ir daudzgadīgs, neliels (10-35 cm) rubiju dzimtas lakstaugs. Tās stublājs ir stāvs, gluds un četršķautņains. Smaržīgās madaras lapas ir izkārtotas neīstā mieturī. Tās ir plati lancetiskas, bet pie pamata sašaurinātas. Lapas gals ir smails, mala skarbi skropstaina. Ziedi sakārtoti skarveidīgās ziedkopās stublāja galotnē. Dažreiz ziedkopas atrodas arī viena vai divu zemāko mieturu lapu žāklēs. Zieda kauss ir ļoti īss. Tā vainags ir balts, četrdaļīgs. Zieda vainaga stobriņš un apmale ir vienāda garuma. Smaržīgās madaras skaldauglī katrs riekstiņš ir blīvi klāts ar āķveidīgiem matiņiem. Augs zied maijā un jūnijā. Platlapju mežiem raksturīgs augs.¹

Pielietojums: Ārvalstīs smaržīgā madara tiek audzēta komerciāliem nolūkiem. Tā tiek izmantota kā aromātiskais augs, garšaugš, kā arī medicīnas izejviela. Tās kaltētos ziedus izmanto parfimērijā, kā arī kā repelentu kaitēkļu atbaidīšanai. Nereti smaržīgo madaru pievieno mazgāšanas līdzekļiem un vīnam. To izmanto kā kumarīna izejvielu, lai iegūtu antikoagulantus. Kā liecina Vides risinājumu institūta etnobotānikas ekspedīciju rezultāti Latvijā smaržīgo madaru lieto tējās un imunitātes uzlabošanai.²

Smaržīgā madara Latvijā savvaļā ir reti sastopama, tāpēc Vides risinājumu institūts pēta, kā to audzēt komerciālajos bioloģiskās lauksaimniecības laukos, un vai vietējās populācijas pakļaujas komercaudzēšanai. Reti sastopamo augu audzēšana komerciālajos laukos ļautu mazināt spiedienu uz savvaļas augiem.

Lielā strutene - *Chelidonium majus*

Vispārējs auga apraksts: Lielā strutene ir daudzgadīgs, liels (30-100 cm) magoņu dzimtas lakstaugs. Parasti tas veido skraju ceru. Visas lielās strutenes auga daļas satur oranždzeltenu piensulu. Tās stublājs ir stāvs, skraji apmatots, un tas zaro. Auga lapas ir plūksnaini dalītas, tā galotnes plūksna ir lielāka. Lapu plātnes virspuse ir zaļa, bet apakšpuse sarmataina un zilganzaļa. Auga ziedkopa ir skarveidīga, to veido 3-7 spilgti dzelteni ziedi. Zieda kauslapas ir divas, kas, ziedam plaukstot, nobirst. Lielās strutenes ziedam ir 4 vainaglapas. Auglis ir stāva un slaida pogaļa. Zied no maija līdz jūlijam. Lielā strutene atrodama krūmājos, mežos, mītņu tuvumā, dažādās auglīgās nezālienēs.¹

Pielietojums: No strutenes var izmantot gan lakstus, gan saknes. Strutenes ekstraktu plaši lieto farmācijā. Vides risinājumu institūta etnobotānikas ekspedīcijās pētnieki noskaidrojuši, ka Latvijā izmanto arī savārtītas struteņu saknes Lieldienu olu krāsošanai. Sanākot brūna krāsa. Strutene der dažādu ādas problēmu ārstēšanai. Tās sula palīdz pret kārpām, savukārt svaigas lapas lieto ādas attīrīšanai, pret kodumiem un pampumiem.²

Vides risinājumu institūts pēta Latvijā savvaļā ievāktus strutenes genotipus, to ķīmisko sastāvu un piemērotību komerciālajai audzēšanai bioloģiskajā lauksaimniecībā. Latvijas strutene varētu būt vērtīga izejviela dažādu kosmētikas un medicīnas preperātu ražošanā.

Vairāk par Vides risinājumu institūta savvaļas pavasara augu pētījumu iespējams uzzināt [šeit](#).

Informācijas avoti:

- 1 Priedītis, N. (2014, papildinājumi līdz 2019). Augi.
No: Gandrs. Sugu enciklopēdija Latvijas saba. www.latvijasdaba.lv
- 2 Prūse, B., Mežaka, I., Simanova, A., Krūzkopa, S., Holsta, I. (2017, 2019)
Etnobotānikas ekspedīcijas Dagdas, Rūjienas, Kuldīgas novadā un
Lubānas ezera apkārtnē. Vides risinājumu institūts
- 3 Latvijas Stādi [tiešsaiste]. Pieejams: <https://latvijasstadi.lv/lv/3020-alchemilla-alpina/>